

'רוח המפקד' - סקירת ספרו של אלוף (מיל') עמוס ירון

גל פרל¹

מבוא

בשנים האחרונות פרסמו שורה של קצינים בכירים ספרי זיכרונות. בין אלו ניתן למנות את אליעזר שקדי, עמוס גלעד, מתן וילנאי וגיורא איילנד (שכתב ספר מופת). עתה הצטרף אליהם אלוף (מיל.) עמוס ירון, ששימש בין היתר כראש אכ"א וכמנכ"ל משרד הביטחון וכמו וילנאי ואיילנד עשה את עיקר שירותו בצנחנים. ירון היה מפקד שדה בולט שלחם בארבע מלחמות ולקח חלק באירועים אסטרטגיים חשובים, אך נראה שספרו האוטוביוגרפי, "רוח המפקד" (ידיעות ספרים, 2022), יצא מאוחר מדי. הוא פרש מצה"ל ב־1990 והפשיטות והקרבות שבהם לחם עלולים להצטייר לקוראים שטרם חצו את גיל הארבעים כמשהו מן העבר הרחוק. ועדיין, טוב שכתב את סיפור חייו, וזהו סיפור מרתק וכתוב היטב, משום שהוא טומן בחובו שורת תובנות ולקחים רלוונטיים לצה"ל ולמפקדיו. הספר בנוי באופן כרונולוגי, מראשית חייו של ירון, בנם של הורים שעלו מפולין בטרם קום המדינה, עבור במסלולו הצבאי, מחייל ועד למטכ"ל, וכלה בעבודתו כמנכ"ל משרד הביטחון. הספר מאפשר לקוראים, בוודאי למפקדים בצבא, ללמוד מניסיונו של מי שלחם בחזית ובעומק, בכל רמה, מהטקטית (כקצין אג"ם במלחמת ששת הימים וכמג"ד בפשיטות בלבנון ובמצרים) לאסטרטגית (כרמ"ח מבצעים וכמפקד אוגדה במלחמה).

1 גל פרל, חוקר במרכז דדו וסרון (מיל.) בעוצבת הצנחנים "חיצי האש".

ירון תיאר בשפה בהירה ובאופן קולח את האתגרים שניצבו בפניו, מימיו כמג"ד שנדרש להניע את פקודיו אל מול האש, ועד לדילמה שנגעה לשאלה האם לתקוף את הכורים הגרעיניים בעיראק ובסוריה. הלקח העיקרי שעולה מן הספר נוגע לכך שגם כיום, למרות הקדמה הטכנולוגית, השינויים באופיים של אויביה של ישראל (צבאות טרור) ובשדה הקרב, נדרש המפקד (כמו ירון בשעתו) לגלות איתנות, יוזמה וחשיבה תחבולנית בכדי לעמוד במשימה ולנצח.

מפקד נבחן בביצוע המשימה

ב־1957 התגייס ירון לנח"ל ועבר קורס מ"כים וקורס קציני חי"ר. לאחר שנה כמדריך בבה"ד 1, התנדב לשרת "בגדוד הנח"ל המוצנח" (עמוד 28). לגדוד, כתב, אמנם הגיע לאחר שעבר קורס צניחה, "אבל את הכובע האדום הייתי צריך להרוויח. נכנסתי לגדוד ברגל ימין, וזה היה הבסיס להתקדמות שלי בהמשך" (עמוד 28). השירות הצבאי סיפק לו אתגרים, מסלול קידום ובעיקר "תחושת שליחות" (עמוד 33). הוא היה מ"פ בגדוד, ובמלחמת ששת הימים שימש כקצין האג"ם של חטיבת הצנחנים מילואים 55, שלחמה בירושלים ושיחררה את הכותל המערבי. במלחמת ההתשה שימש כמפקד בסיס האימונים החטיבתי של הצנחנים. כשהוטל על החטיבה, בינואר 1970, לפשוט על אי האלמוגים שדואן במפרץ סואץ, מונה למפקד כוח עתודה. במהלך המבצע, כתב, "הופעל הכוח שהרכבתי. נחתנו במסוקי סופר פרלון בחלק הדרומי של האי והסתערנו על כוח מצרי שהיה מחופר היטב בתוך העמדות" (עמוד 51). הלחימה הייתה קשה, והקומנדו המצרי לחם היטב. הצנחנים הרגו כ־50 חיילים מצריים ושבו כ־60. שלושה חיילי צה"ל, בהם מ"פ, נפלו בקרב.

עבור ירון, הכלל "לא חוזרים אם לא מבצעים" (עמוד 53), שטבע אריק שרון כמפקד הצנחנים בפעולות התגמול בשנות ה־50, היה לחם חוק. "אני חונכתי לבצע ואחר כך להסביר. מלחמה היא לא פיקניק. אפשר לברוח בקלות מכל משימה ולספק סיפורים והסברים – חלקם אפילו יהיו אמיתיים ומוצדקים – אבל בסופו של דבר מפקד נבחן בביצוע המשימה" (עמוד 53), כתב.

מבצע "ברדס 20", פשיטה שעליה פיקד כמג"ד הנח"ל המוצנח בינואר 1971, הייתה מבחן שכזה. הכוח בפיקודו נחת מן הים בסירות גומי בראס א־שק שבלבנון. זמן קצר לאחר מכן נתקל הכוח וספג שני פצועים קל. לכאורה, הכוח נחשף וגורם ההפתעה אבד, אך ירון החליט להמשיך במשימה ולתקוף את היעדים מכיוון אחר. אירועים שכאלה, הסביר, מהווים "מבחן למפקד: אם בזמן אמת הוא יודע לשנות את מה שדורש שינוי. התכנון הוא תיאורטי בלבד, ולשטח חיים משלו. תכנון טוב צריך לקחת בחשבון גם תקלות. ככל שהמפקד יותר מיומן, מקצועי וקר רוח כך קל לו יותר לבצע שינויים בתוכנית המקורית ולהשלים בסופו של דבר את המשימה שהוטלה עליו" (עמוד 59). הצנחנים בפיקודו תקפו את המחבלים מכיוון לא צפוי, הפתיעו אותם והרגו שמונה מהם. המשימה בוצעה.

במלחמת יום הכיפורים שב ירון מלימודיו במכללה לפיקוד ומטה של הנחתים

בקוואנטיקו, ופיקד על כוח מילואים במבצע "פונטיאק". הכוח, שכלל תותחנים ולוחמים מסיירת מטכ"ל, הוטס בלילה במסוקים לגיבל עתקה שבסיני. לאחר הנחיתה, "בתוך זמן קצר מאוד ירה הכוח 90 פגזים לעבר צומת קשר חיונית בקרבת הק"מ ה-101 ולעבר מפקדות הארמייה השלישית המצרית, שהייתה אחראית על חלקה הדרומי של חזית תעלת סואץ. המשימה הושלמה בהצלחה. לא זה היה המבצע שהציל אותנו במלחמת יום הכיפורים, אך הצלחנו להסב למצרים נזקים ואבדות" (עמוד 70). לאחר מכן, חולץ הכוח תודות לעוז רוחו של טייס מסוק היסעור, סא"ל יובל אפרת.

במלחמת לבנון הראשונה פיקד ירון, כקצין חי"ר וצנחנים ראשי, על אוגדה 96 (כיום "עוצבת האש"), שכללה בעיקר את חטיבת הצנחנים הסדירה, בפיקוד אלי"מ יורם יאיר (יה"ה), "קצין שדה מעולה ומפקד מהטובים שהיו לנו" (עמוד 101). משימת האוגדה הייתה לנחות מן הים בשפך נהר האוואלי שבלבנון. "זו הייתה הפעם הראשונה שצה"ל נחת מהים עם כוחות בסדרי גודל כאלה, מבצע מסובך שדרש הקפדת יתר וראייה של כל האפשרויות" (עמוד 102).

ירון ניהל את הנחיתה היטב. לוחמי השייטת, "בפיקודו של דידי יערי, הראשונים שהגיעו לחוף הנחיתה, בשחייה, וידאו שהוא נקי וסימנו לכוח נוסף בפיקודו של שאול אריאלי מגדוד 50 שהתפרש בשטח לאבטח את חוף הנחיתה. אחריהם ירדו הכוחות מהנחתות שהגיעו לחוף בריצה מהמים. כיוון שהסטי"ל לא יכול להתקרב לחוף, כוח החפ"ק הגיע אליו בסירות גומי. בשעת לילה מאוחרת התמקמו באזור החוף" (עמוד 103).

לאחר הנחיתה, כתב, המשיכה האוגדה לנוע צפונה לעבר ביירות. "את הקרבות הקשים ביותר ניהלו הכוחות בפיקודו של יה"ה בציר ההררי, שהיו בו גם מארבים של כוחות סוריים. הם התמודדו עם שטח קשה מאוד – גם מבחינה פיזית וגם מבחינת הקרבות לאורכו – אבל פעלו היטב והתקדמו כמתוכנן" (עמוד 104). לאחר כיבוש ביירות וגירוש מחבלי אש"ף מלבנון, אירע הטבח שביצעו לוחמי הפלנגות הנוצריות במחנות הפליטים סברה ושתילה. ועדת כהן מצאה את ירון אחראי במידת מה לאירוע וקבעה כי לא יוכל לשמש בתפקיד פיקודי במשך שלוש שנים.

הכרעה זה רק ב"משחקי הכס"

לצד תפקידו בשדה, שימש ירון במגוון תפקידים שבהם עסק בסוגיות אסטרטגיות למדינת ישראל. כך למשל, כרמ"ח מבצעים (מה שלימים הפך לרמ"ט מבצעים באמ"ץ) לקח ירון חלק בתכנון תקיפת הכור הגרעיני בעיראק. ביום המבצע, ב-7 ביוני 1981, עקב יחד עם הרמטכ"ל רפאל איתן, מפקדו מימיו בצנחנים, ובכירים נוספים, אחר שלבי התקיפה האווירית מהבור בקריה. "רפול", ציין, היה רגוע לאורך כל הפעולה, ובכלל זה ברגע "שבו בוצעה המשימה והכור הושמד" (עמוד 92).

גם לאחר שפרש מצה"ל וממשרד הביטחון הוסיף המחבר לעסוק בסוגיות אסטרטגיות, ולאחר מלחמת לבנון השנייה, היה חבר בצוות שיעץ לרמטכ"ל גבי

אשכנזי. בנוסף, היה חבר ב־2007 בצוותים המצומצמים שייעצו לשר הביטחון, אהוד ברק, וראש הממשלה, אהוד אולמרט, בנוגע לכור הגרעיני בסוריה. בין היתר נתבקש לשכנע את שר הביטחון ברק לתמוך בעמדת ראש הממשלה בדיוני הקבינט. "אמרתי לברק בפגישתנו בצורה החלטית, שדליפת המידע על הכור תטרפד כל אפשרות לתקוף אותו, וזה יהיה על ראשו ועל מצפוני" (עמוד 251). נראה שהצליח, שכן ברק הצביע בעד התקיפה, כפי שרצה אולמרט.

הפרשה הסתיימה "בהחלטה מנהיגותית יוצאת דופן של ראש הממשלה אהוד אולמרט ובפעולה מוצלחת ביותר של חיל האוויר" (עמוד 251). צה"ל, בפיקוד הרמטכ"ל אשכנזי, הצליח להשמיד את הכור ולהימנע ממלחמה עם סוריה. כמו מספר מצומצם של אישים, יכול גם ירון לציין בסיפוק כי היה מעורב בהשמדת שני כורים גרעיניים.

ניסיונו זה הביא את המחבר לגבש שורה של תובנות בכל האמור בביטחונה הלאומי של ישראל. כיום, כתב, תתקשה ישראל להשיג הכרעה מוחצת כנגד אויביה, חזבאללה וחמאס. כדי להמחיש את דבריו בחר ירון בדוגמה מקורית: "בסדרת הטלוויזיה המופתית "משחקי הכס", הכרעה של צד אחד מושגת רק כאשר השליט של הצד השני כורע ברך" (עמוד 265). אך למעשה, "גם אם היו דרקונים, מדינת ישראל, ולמעשה אף מדינה בעולם, לא מסוגלת כיום להביא את אויביה למצב של כריעת ברך או לכניעה" (עמוד 265). אמנם, ציין, ניתן כיום להשיג הכרעה, "אבל רק ברמה הטקטית/אופרטיבית; למשל, כיבוש שטח ונסיגת כוחות האויב" (עמוד 266).

לפיכך, ההישג הנדרש ברמה האסטרטגית/מדינית הוא לא הכרעת האויב, "אלא ניצחון עליו. בנקודות או בנוקאאוט. ניצחון בלי תמונת ניצחון. זהו המושג שצריך לקבל את מקומו בתפיסת ה"הכרעה" – השגת ניצחון על אויבינו, בתקווה שמשך הזמן שיעבור עד הסיבוב הבא יהיה ארוך ככל האפשר, ובהנחה שבמשך הזמן שבין המלחמות ישרור שקט ולא נידרדר למלחמת התשה; שהרי מבחינת מדינת ישראל, התשה שקולה להפסד ולכישלונה של ההרתעה" (עמוד 266).

יש בדברים אלו הזהוד לתפיסתו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון, לפיה ישראל תידרש לנצח בכל סבב וסבב כנגד אויביה, באופן שיחזק את ההרתעה, ירחיק את המלחמה הבאה ויאפשר לנצל את ההפוגות בין סבבי העימות לבניין העם והארץ. בן-גוריון סבר כי ניתן יהיה להכריע את צבאות האויב באופן שיחזק את ההרתעה, עד שישלימו עם קיומה של מדינת ישראל (בזק, 2019, עמ' 17).

על מנת להשיג את הניצחון הזה, הדגיש ירון, דרושים לישראל בעיקר חיל אוויר וצבא יבשה חזקים ומודיעין עדכני ומדויק. לכן, שאל, "מה תועיל לנו צוללת שיטית, אם אין לנו די טנקים ונגמ"שים מתקדמים ואם אין לנו כסף לאימון הכוחות?" (עמוד 75). בסוף, קבע, "הם אלה שיענו בשטח, בזמן אמת, על השגיאות של מקבלי החלטות וטעויות המודיעין" (עמוד 75). את אלו, ציין לכל אורך הספר, יידרשו להוביל מפקדים נחושים, נועזים ויוזמים. בשל כך, לא פחות מאשר בשל הרצון לתאר את מסלול חייו, הפיקוד הקרבי הוא נושא שבו עסק בספר בהרחבה.

המפקד

כאמור, מוטיב חוזר בספר הוא "בדידותו של המפקד, חלק בלתי נפרד ממשא חייו ותפקידו" (עמוד 118). דוגמה לכך היא האופן שבו ניצב, כמח"ט הצנחנים ב-1977, בפני דילמה בלתיאפשרית. מסוק יסעור ועליו 54 לוחמים ואנשי צוות אוויר התרסק על צלע הר בבקעה. לא היו ניצולים, והוא לבדו נדרש להחליט האם ממשיכים בתרגיל ואם לאו. כעבור רבע שעה החליט, ממשיכים. "ידעתי גם שהלוחמים כולם בדעתי, שגם הם מבינים שזה הדבר הנכון לעשות. שלנו, כצבא הגנה לישראל, אין את הפריבילגיה להישבר, לעצור, לא למלא את המשימה עד הסוף" (עמוד 80). זוהי החלטה לא פשוטה, אך כך נוהגים גם בלחימה כשיש נפגעים.

ממרום ניסיונו, כמי שנדרש לקבל החלטות בשדה הקרב כמג"ד וכמפקד אוגדה, הזהיר ירון מפני השתעבדות למערכות פיקוד ושליטה מתקדמות. "מסך לא יכול לתפוס לחלוטין את מקומו של המפקד בשדה הקרב, אלא לשמש לו כלי עזר בלבד. המפה, ההתמצאות בשטח, העמידה על ראש הגבעה שממנה אפשר להשקיף על הלחימה ללא אמצעי תיווך – כל אלה הם עדיין הכלים הטובים ביותר של המפקד. מובן שתהיה זו טעות גדולה לא להיעזר בטכנולוגיה המודרנית, אבל גם במקרה זה החוכמה היא לעשות זאת במינון הנכון ולא להתפתות להישאר רק מול המסך, הרחק משדה הקרב וזיעת החיילים" (עמוד 52).

עם השנים, כתב, התמסד צה"ל לטובה, "ההיררכיה הפכה לברורה והסמכויות הוגדרו, ובמשך הזמן חופש הפעולה של המפקד הלך והצטמצם. במרחב הקיים עדיין נותר למפקד, בכל רמה, חופש פעולה כלשהו, אלא שאליו חדר עם השנים המידע שזורם במהירות ואיתו – הביקורת והחשש ממנה. היום המפקד צריך להיות אמיץ הרבה יותר ממה שאני הייתי במאי 77, כדי לקבל החלטה עצמאית. צה"ל צריך להקפיד, יותר מתמיד, על חינוך מפקדים לחופש מחשבה" (עמוד 119). ואכן, מערכות השליטה והבקרה החדישות, כמו גם מערכות נוספות, מקנות למפקדים ראייה רחבה ומעודכנת של שדה הקרב, אך גם מייצרות לא פעם עודף מידע, ולמעשה מציבות את המפקדים בשטח תחת בקרה (וביקורת) מתמדת של הדרגים בעורף. נדרש איזון, משום שהטכנולוגיה אינה יכולה להחליף את תפקידו החשוב ביותר של המפקד, לקבל החלטות, ועליו להיות בעל חוסן נפשי ומנטלי לעשות זאת, עם כל הבדידות הכרוכה בכך.

במאמר שפרסם בשעתו, כתב אלוף (מיל.) איילנד שהצבא "חייב להיות ער לכך שכדי לנצח בקרב נדרשת יכולת יוזמה ולקייחת סיכונים". לכן, הדגיש, את "הדחף לעשות יותר צריך לתעל ולרסן, אך אסור לדכא" (איילנד, 2019). האתגר של הפיקוד הבכיר של הצבא הוא לטפח את רוחם העצמאית והיוזמת של מפקדי השדה, מבלי לוותר על השליטה והבקרה שמאפשרת הקידמה הטכנולוגית, כמו גם על המקצועיות והבטיחות.

זהו ספרו של מי שהוביל כוחות בשדה הקרב, כמו גם עסק בסוגיות אסטרטגיות מרכזיות, הן בצבא והן מחוצה לו, ותובנותיו על פיקוד, לחימה והביטחון הלאומי נותרו רלוונטיות לצה"ל ומפקדיו נוכח אתגרי ההווה והעתיד.

רשימת המקורות

- איילנד, גיורא (18 באוגוסט 2019). "לרסן, לא לדכא". **ידיעות אחרונות**, עמ' 20.
- בזק, יובל (נובמבר 2019). "בין הכרעה לניצחון בין תמרון לשחיקה". **מערכות**, עמ' 19-12.
- ירון, עמוס (מרץ 2022). **רוח המפקד**. ידיעות ספרים.